

Allvarlig psykisk störning, tillräknelighet och Flinkfallet

Christer Svennerlind

I föreliggande artikel redogörs för och diskuteras svensk straffrätt med avseende på allvarligt psykiskt störda gärningsmän. Det svenska straffrättssystemet skiljer sig från de övriga nationella straffrättssystemen i så måtto att det inte för straffrättsansvar uppställer något krav på tillräknelighet. Hur det kom att bli på det sättet behandlas inte i denna artikel.¹ Artikeln behandlar istället lagstiftningen i sig på området, innehållet i begreppet allvarlig psykisk störning samt hur lagstiftningen har tillämpats i ett uppmärksammat rättsfall.

Artikels disposition. I avsnitt ett nedan behandlas regleringen på området, så som den varit utformad och numera är utformad i Brottsbalken men också i den föregående Strafflagen. I avsnitt två behandlas begreppet allvarlig psykisk störning. I avsnitt tre behandlas rättsfallet NJA 1995 s. 48, mer transparent benämnt "Flinkfallet". I avsnitt fyra, slutligen, görs några reflektioner över Psykansvarskommitténs typfall av otillräkneliga gärningsmän och hur särskilt ett av dessa förhåller sig till Flinkfallet.

1. Brottsbalken om val av påföljd vid allvarlig psykisk störning

Alltsedan Brottsbalkens införande 1965 har påföljd kunnat utdömas för gärning som begåtts under inflytande – eller påverkan – av vissa psykiska abnormtillstånd; emellertid har inskränkningar stipulerats vad beträffar valet av påföljd.

Från 1965 fram till 1992 stadgades det i Brottsbalken 33 kap. 2–3 §§:

2 § För brott som någon begått under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, må ej tillämpas annan påföljd än överlämnande till särskild vård eller, i fall som anges i andra stycket, böter eller skyddstillsyn.

Till böter må dömas, om det finnes ändamålsenligt för att avhålla den tilltalade från fortsatt brottslighet. Skyddstillsyn må ådömas, därest sådan påföljd med hänsyn till omständigheterna finnes lämpligare än särskild vård; ej må i sådant fall förordnas om behandling varom stadgas i 28 kap.

3 § Finnes påföljd som här sagts icke böra ådömas, skall den tilltalade vara fri från påföljd.

Tvivelsutan är det väsentligaste att lägga märke till här att det över huvud taget får utdömas påföljd när en brottslig gärning har

begåtts under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom. Huvudregeln i 2 § är att påföljden skall vara överlämnande till särskild vård.²

Jämför den ordningen med den som rådde före 1965, då det i Strafflagen³ 5 kap. 5 § stadgades:

5 § Ej må någon fällas till ansvar för gärning, som han begår under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom.

Den som, utan eget vållande, tillfälligt råkat i sådant tillstånd att han var från sina sinnens bruk skall inte straffas.

I denna paragrafs första stycke utesluts varje form av påföljd då brottslig gärning begåtts under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom. Paragrafens andra stycke skulle eventuellt av någon kunna förstås som att andra påföljder än fängelse och böter är tillåtna i fall där det är fråga om tillfällig sinnesförvirring. Den tolkningen skulle i så fall vara motiverad av att termen "straff", i Brottsbalkens terminologi, denoterar blott fängelse och böter.⁴ Så skall stycket dock inte förstås. Även det stadgande som där uttrycks utesluter varje form av påföljd. Icke självförvållad tillfällig sinnesförvirring var i Strafflagen en ansvarsfrihetsgrund.

Att lägga märke till är att samma fras,⁵ som användes i Strafflagen, också används i Brottsbalken. Men medan den uttryckte en del av ett ansvarsbefriande villkor i Strafflagen, uttrycker den i Brottsbalken en del av ett påföljdsinskränkande villkor; närmare bestämt att fängelse inte får dömas ut för brottslig gärning som begåtts under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom. Det senare är Brottsbalkens så kallade fängelseförbud, i dess ursprungliga version.

Stadgandet i Strafflagen 5 kap. 5 § andra stycket fortsätter eventuellt att vara del av gällande svensk straffrätt även efter Brottsbalkens införande. Om så är fallet, går det tillbaka på ett uttalande av dåvarande justitieministern, Herman Kling, i propositionen rörande promulgationslagen till Brottsbalken. Han säger där:

I andra stycket av 5 kap. 5 § strafflagen stadgas om straffrihet för den som utan eget vållande tillfälligt råkat i sådant tillstånd att han är från sina sinnens bruk.⁶ Enligt brottsbalken kommer gärning, som begås i sådant

tillstånd, icke att betraktas som brott [...]; i fall av detta slag kommer således icke någon påföljd att ådömas efter brottsbalkens införande.⁷

Av det som sägs i citatets andra sats skulle man kunna tro att det bland Brottsbalkens paragrafer finns någon som uttrycker samma stadgande som det i Strafflagen 5 kap. 5 § andra stycket. Så är dock inte fallet. Det som kommer närmast torde vara Brottsbalken 1 kap. 2 § andra stycket. Lagparagrafens lydelse *in extenso* är:

2 § En gärning skall, om inte annat är särskilt föreskrivet, anses som brott endast då den begås uppsåtligen.

Har gärningen begåtts under självförvållat rus eller var gärningsmannen på annat vis genom eget vållande tillfälligt från sina sinnens bruk, skall detta inte föranleda att gärningen inte anses som brott.

En parafra av denna paragrafs andra stycke kunde vara: Om en gärning begåtts under självförvållad tillfällig sinnesförvirring, skall detta inte föranleda att den inte anses som brott. Parafrasen tar fasta på att självförvållat rus blott är ett bland många exempel på vad som kan orsaka tillfällig sinnesförvirring. Det som är relevant i sammanhanget är att det är personen själv som med minst oaktsamhet åvägabringar sin egen tillfälliga sinnesförvirring; han eller hon behöver inte åvägabringa den uppsåtligt.⁸

Omtvistat är hur paragrafens andra stycke skall uttolkas utöver det som redogjorts för ovan. Det råder enighet om att stycket behandlar uppsåt till brottslig gärning. Men ungefär där slutar enigheten. Enligt en uttolkning skall uppsåt till sådan gärning⁹ fingeras vid självförvållad tillfällig sinnesförvirring. Dock skall undantag göras för så kallat överskjutande uppsåt och för brotts typer där kvalificerat uppsåt är erfordrat; sådana uppsåt får inte fingeras. I övriga fall skall domstolen vara fri att fingera uppsåt. Detta torde vara ägnat att underlätta dömandet. Det kan också förväntas ha kriminalpolitiska fördelar. Men hur rimlig är en sådan ordning?

Enligt en annan uttolkning skall det andra stycket förstås som blott uttryckande en erinran om att en självförvållad tillfällig sinnesförvirring inte utesluter vare sig oaktsamhet eller uppsåt i förhållande till gärning som utförs i tillståndet av tillfällig sinnesförvirring.¹⁰ Denna uttolkning är, efter att länge ha betraktats som helt inaktuell, den nu gällande. Detta i och med utgången av rättsfallet NJA 2011 s. 563 – mer transparent benämnt "Rusdomen".¹¹

Utöver dessa två uttolkningar finns det andra, vilka mer eller mindre liknar endera av dessa båda. Båda de nämnda uttolkningarna tar som utgångspunkt i första hand tillfällig sinnesförvirring till följd av självförvållat rus.

1992 ersattes det som fram till dess varit Brottsbalken 33 kap. 2–3 §§. Detta av nya utformningar av Brottsbalken 30 kap. 6 § och 31 kap. 3 §. Den förra fick lydelsen:

6 § Den som har begått ett brott under påverkan av allvarlig psykisk störning får inte dömas till fängelse. Om rätten i ett sådant fall finner att inte heller någon annan påföljd bör utdömas, skall den tilltalade vara fri från påföljd.

Den nya lydelsen hos 31 kap. 3 § blev:

3 § Lider den som har begått ett brott, för vilket påföljden inte bedöms kunna stanna vid böter, av en allvarlig psykisk störning, får rätten överlämna honom till rättspsykiatrisk vård, om det med hänsyn till hans psykiska tillstånd och personliga förhållanden i övrigt är påkallat att han är intagen på en sjukvårdsinrättning för psykiatrisk vård, som är förenad med frihetsberövande och annat tvång.

Har brottet begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning, får rätten besluta att särskild utskrivningsprövning enligt lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård skall äga rum vid vården, om det till följd av den psykiska störningen finns risk för att han återfaller i brottslighet, som är av allvarligt slag.

Om det med hänsyn till den tilltalades tidigare brottslighet eller av andra särskilda skäl är påkallat, får rätten i samband med överlämnande till rättspsykiatrisk vård döma till annan påföljd, dock inte fängelse eller överlämnande till annan särskild vård.

De två nya paragraferna innehåller flera nyheter. Frasen "under påverkan av" ersatte "under inflytande av", och med den förra avsågs ett starkare orsakssamband än den senare.¹² Frasen "allvarlig psykisk störning" ersatte "sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom", och med den förra avsågs ett delvis annat begrepp, väsentligen ett snävare sådant, än den senare.¹³ Med detta nya begrepp ändrades det hittillsvarande fängelseförbudet till ett snävare sådant. Det nya är uttryckt i den första satsen i 6 §.

En ytterligare förändring var införandet av rättsinstitutet särskild utskrivningsprövning. Det är en på flera sätt intressant nymodighet. Inte minst då särskild utskrivningsprövning kan medföra att rättspsykiatrer i sin yrkesutövning hamnar i konflikt med Hawaii-deklarationen. Konflikten uppstår om domstolen – som är Förvaltningsrätten eller, vid överklagande, Kammarrätten – beslutar att en person, som dömts till särskild utskrivningsprövning, skall ges fortsatt psykiatrisk vård trots att han eller hon, enligt den medicinska bedömningen, inte längre har något psykiatriskt vårdbehov.¹⁴

När Flink begick de gärningar som han senare dömdes för, var det 1992 års version av Brottsbalken 30 kap. 6 § som var i kraft. Det finns anledning att misstänka att flera av de förändringar som, drygt tio år senare, gjordes i lagparagrafen motiverades av de svårigheter som Högsta domstolen ställdes inför i Flinkfallet. I denna inledande exposé över utvecklingen av lagstiftningen på området presenteras även dessa senast gjorda ändringar.

I den version av Brottsbalken 30 kap. 6 § som vann laga kraft vid halvårsskiftet 2008 har fängelseförbudet fått sin tredje utformning. Denna version är snävare än de två föregående. Istället för ett förbud mot att utdöma fängelse, för brott begångna under påverkan av allvarlig psykisk störning, finns det numera istället en presumtion¹⁵ för annan påföljd än fängelse i sådana fall. För att fängelse skall vara uteslutet som påföljd räcker det inte längre med att gärningen har begåtts under påverkan av allvarlig psykisk störning. Numera är paragrafens lydelse:

6 § Den som har begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning ska i första hand dömas till en annan påföljd än fängelse. Rätten får döma till fängelse endast om det finns synnerliga skäl. Vid bedömningen av om det finns sådana skäl ska rätten beakta

1. om brottet har ett högt straffvärde,
2. om den tilltalade saknar eller har ett begränsat behov av psykiatrisk vård,
3. om den tilltalade i anslutning till brottet själv har vållat sitt tillstånd genom rus eller på något annat liknande sätt, samt
4. omständigheterna i övrigt.

Rätten får inte döma till fängelse, om den tilltalade till följd av den allvarliga psykiska störningen har saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt. Detta gäller dock inte om den tilltalade har vållat sin bristande förmåga på det sätt som anges i första stycket 3.

Om rätten i fall som avses i första eller andra stycket finner att någon påföljd inte bör dömas ut, ska den tilltalade vara fri från påföljd.

Presumtionen för annan påföljd än fängelse är uttryckt i paragrafens första stycke. Det nya fängelseförbudet är uttryckt i dess andra stycke.

Lagakraftvinnandet av det nya fängelseförbudet låter sig beskrivas som ett steg i riktning mot ett återinförande av tillräknelighet som villkor för straffrättsligt ansvar. Ett nästa steg kan då vara att låta frasen "har saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt" uttrycka ett rekvisit som utesluter ett sådant ansvar.¹⁶ Om i en framtid så blir fallet, kommer fängelseförbudet då att ha ersatts av ett påföljdsförbud, och återgången till den ordning som rådde före Brottsbalkens tid kan då sägas vara fullbordad. Tillräknelighet kommer då att vara återinförd som villkor för straffansvar.

2. Begreppet *allvarlig psykisk störning*

Bland de uttalade skälen för att ändra Brottsbalkens ursprungliga reglering, beträffande brottsliga gärningar utförda under inflytande av vissa psykiska abnormtillstånd, var ett att det s.k. "jämförhetsrekvisitet" kommit att tillämpas alltför vitt. Jämförhetsrekvisitet var den del av det ursprungliga, tredelade rekvisitet som uttrycktes med frasen "annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämförd med sinnessjukdom".

Bexeliuskommittén¹⁷ kom fram till att jämförhetsrekvisitet getts en oenhetlig tolkning, såväl beträffande psykiskt tillstånd som förefintligt vårdbehov. Den gjorda bedömningen kunde i åtskilliga fall ifrågasättas. T.ex. hade missbruksproblem i många fall tillåtits spela stor roll för rekvisitets tillämplighet. Det konstaterades vidare att den s.k. e-indikationen, i lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (LSPV), i åtskilliga fall åberopats vid valet av sluten psykiatrisk vård som påföljd. Den indikationen tillhandahöll möjligheten att utdöma sådan vård trots att någon sådan inte skulle ha kommit ifråga om personen uppvisat samma psykiska tillstånd men inte begått nå-

got brott. En diskrepans fanns således mellan villkoren för utdömande av den straffrättsliga påföljden och de för intagning för vård inom ramen för tvångsvårdslagstiftningen.

Variationerna i tolkningen av jämförhetsrekvisitet visade sig också i det, ur rättssäkerhetssynpunkt minst sagt tvivelaktiga, förhållandet att vårdpåföljdens längd kunde variera beroende på vilken institution man råkade hamna på. Ett byte av överläkare medförde stundom att patienter skrevs ut utan att något annat ändrats än att den nye tillträtt. Inte minst på grund av detta fanns intrycket att det inom läkarkåren inte råde någon enhetlig uppfattning beträffande rekvisitets innehåll.¹⁸

För att ävågbringa enhetlighet i tillämpningen av LSPV:s och Brottsbalkens stadganden, ansågs det finnas behov av ett nytt begrepp. Detta skulle ersätta Brottsbalkens ursprungliga, tredelade begrepp. Bexeliuskommittén föreslog "psykisk störning" som beteckning för det nya begreppet. Beteckningen liksom begreppet skulle vara gemensamma för straff- och tvångsvårdslagstiftningarna. En del av motiveringen finns antydd i följande citat.

Såsom nämnts vid redogörelsen för praxis brukar habitualtillståndet hos de "psykiskt abnorma", som enligt 1 § andra stycket LSPV skall jämföras med psykiskt sjuka, endast sällan läggas till grund för intagning till sluten vård enligt LSPV:s vanliga intagningsregler. Om överlämnande till sluten psykiatrisk vård såsom brottspåföljd begränsas till fall, då påföljden är motiverad av medicinska skäl, finns det knappast anledning att behålla abnormbegreppet i LSPV. Detta begrepp överensstämmer varken med psykiatriskt språkbruk eller med vedertagna indelningar av psykiska tillstånd och är därför mindre lämpligt. Intagning oberoende av eget samtycke måste emellertid kunna ske för vissa tillstånd, på vilket begreppet "psykisk sjukdom" i LSPV inte är en helt adekvat benämning. I enlighet härmed har kommittén som en övergripande samlingsbeteckning för alla de psykiska funktionsrubbingar, som skall kunna medföra intagning till sluten psykiatrisk vård med stöd av LSPV, använt termen "psykisk störning". Samma terminologi föreslås tillämpad även i BrB.¹⁹

Beteckningen för det nya, gemensamma begreppet blev i slutändan "allvarlig psykisk störning". Den används såväl i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning som i Brottsbalken – enkannerligen i den senares 30 kap. 6 § och 31 kap. 3 §.

En väsentlig informationskälla beträffande det tänkta innehållet hos begreppet allvarlig psykisk störning är den regeringsproposition som låg till grund för lagstiftningen på området. Bl.a. följande står att läsa i densamma.

Till allvarlig psykisk störning bör i första hand räknas tillstånd av psykotisk karaktär, således tillstånd med störd realitetsvärdering och med symtom av typen vanföreställningar, hallucinationer och förvirring. Till följd av en hjärnskada kan vidare en psykisk funktionsnedsättning av allvarlig art (demens) med störd realitetsvärdering och bristande förmåga till orientering i tillvaron uppkomma.

Till allvarlig psykisk störning bör också räknas allvarliga depressioner med självmordstankar. Vidare bör dit föras svårartade personlighetsstörningar (karaktärsstörningar), exempelvis vissa invalidiserande neuroser och personlighetsstörningar med impulsgenombrott av psykoskaraktär.

Tvångsvård bör vidare kunna aktualiseras när en krisreaktion är sådan att påverkan på den psykiska funktionsnivån blir så uttalad att den är av psykotisk art.

Till allvarlig psykisk störning bör hänföras också alkoholpsykoserna, såsom delirium tremens, alkoholhallucinos och klara demenstillstånd. Detsamma gäller de psykosor som kan drabba narkotikamissbrukare. Även i andra situationer när en missbrukare har kommit i ett allvarligt förvirringstillstånd och det är uppenbar fara för hans fysiska hälsa eller liv skall tvångsvård kunna tillämpas. I vissa fall kan vidare ett abstinensstillstånd vara så svårartat att det under en kortare tid måste betecknas som en allvarlig psykisk störning. Självklart är att ett allvarligt missbruk som leder enbart till allvarliga kroppsliga komplikationer inte skall kunna medföra psykiatrisk tvångsvård.²⁰

Tanken synes vara att för att kvalificera sig som en allvarlig psykisk störning skall²¹ en psykisk störning uppvisa vissa symtom. Vilka dessa symptom är eller kan vara antyds bland annat genom att symtomen hos psykostillstånd anges. Det är i första hand tillstånd av psykotisk karaktär som sägs kunna räknas som allvarliga psykiska störningar. Varför det är så antyds med omnämnandet av störd realitetsvärdering, som kan ta sig uttryck som vanföreställningar, hallucinationer och förvirring.²²

I propositionen sägs också, strax efter det ovan citerade:

För att undvika oklarhet bör slutligen framhållas att bedömningen av om en psykisk störning är allvarlig måste ske utifrån både störningens art och dess grad. En del typer av psykiska störningar är allvarliga till såväl art som grad. Vissa psykiska störningar, t.ex. schizofreni, får alltid anses som allvarliga till sin art men behöver däremot inte vara allvarliga till sin grad och kan ha ett tämligen lindrigt förlopp. Åter andra psykiska störningar såsom depressioner är inte alltid av allvarlig art, utan här måste betydelsen av störningens grad bli mera omedelbart avgörande för bedömningen. En sammanvägning får göras i varje särskilt fall av arten av störningen och de symptom och yttringar i övrigt som belyser graden av störningen.

I samband med prövningen måste hänsyn tas till växlingar i tillståndet och risken för återfall om vården och behandlingen avbryts för tidigt. Den psykiska störningen är av allvarlig art så länge påtaglig risk föreligger för att de psykiska symtomen återkommer om behandlingsinsatserna avbryts. I enstaka undantagsfall kan detta innebära att den fortlöpande medicinska bedömningen resulterar i att vården sträcker sig över avsevärd tid.

Jag²³ vill tillägga att det i viktigare frågor som blir föremål för rättslig prövning och som rör t.ex. innebörden av begreppet²⁴ allvarlig psykisk störning bör vara möjligt att inhämta yttrande av socialstyrelsen. I sådant samman-

hang bör socialstyrelsens råd för vissa rättsliga, sociala och medicinska frågor kunna ges en betydelsefull roll med hänsyn till behovet av en allsidig och kvalificerad bedömning.²⁵

Det i det första stycket uttalade syftet till trots är det som här sägs inte fullt så klargörande som man kunde önska. Klart är dock att Rättsliga rådet²⁶ är tänkt att i specifika rättsfall kunna vara behjälpligt vid bedömningen av om begreppet allvarlig psykisk störning är tillämpligt.

Av citatet framgår inte heller särskilt tydligt hur innebörderna hos termerna ”typ”, ”art” och ”grad” förhåller sig till varandra. I Socialstyrelsens allmänna råd, som utgavs i anslutning till lagstiftningen, sägs det lite mer om detta.

Om en psykisk störning är allvarlig eller inte bedöms utifrån både störningens ”art” och ”grad”. Med art avses sjukdomstypen och grad syftar på den psykosociala funktionsnivån och på hur svåra symtomen är.²⁷

Som synes avses med ”art” sjukdomstyp, och med ”grad” psykosocial funktionsnivå samt hur svåra symtomen är. Att lägga märke till är att det i samma allmänna råd också sägs:

Som allvarlig psykisk störning skall räknas tillstånd av psykotisk svårighetsgrad, *oavsett etiologi* [min kursiv], dvs. tillstånd med störd verklighetsuppfattning och med något av symptomen förvirring, tankestörningar, hallucinationer, vanföreställningar. Som allvarlig psykisk störning skall också räknas depressioner utan psykotiska symptom men med självmordsrisk, svårare personlighetsstörningar med impulsgenombrott av psykotisk karaktär eller andra psykotiska episoder eller med starkt tvångsmässigt beteende, exempelvis kleptomani, pyromani och vissa sexuella persioner.²⁸

Med tiden har en del av det som sägs i citatet modifierats: det är inte längre så att som allvarlig psykisk störning skall räknas tillstånd av psykotisk svårighetsgrad oavsett etiologi.²⁹ Tillståndets etiologi är relevant för bedömningen när denna görs inom ramen för straffrätten. Denna modifiering torde ha gjorts under intryck av NJA 1995 s. 48.³⁰ Mer om detta nedan.

3. NJA 1995 s. 48

Ovan har redogjorts för en del av den straffrättsliga bakgrunden till NJA 1995 s. 48, och även något om dess följder. Det är nu hög tid att också ägna själva rättsfallet närmare intresse. Det finns åtskilligt att säga om händelseförloppet och vad som föregick det. Utrymme finns här dock inte för mer än en summarisk redogörelse. I det följande kommer uppgifter från de tre domstolsinstanserna att blandas. Detta låter sig tämligen oproblematiskt göras eftersom i målet det mesta av vikt var ostridigt mellan parterna.

Gärningsbeskrivningen, som den presenterades i Tingsrätten, och vilka gärningar Flink erkände i Tingsrätten var enligt följande.

Allmän åklagare väckte vid Falu TR åtal mot fänriken M.F., född 1970, för mord och försök till mord enligt följande gärningsbeskrivning: M.F. har natten till d. 11 juni 1994 i ett parkområde vid lasarettet i Falun uppsåtligt berövat K.A., T.D., H.J., L.M. och J.O. livet och uppsåtligt försökt beröva M.O. livet genom att med en automatkarbin avlossa minst 21 skott mot dem. Samtliga har, med undantag av M.O., avlidit omedelbart eller efter kort tid på grund av svåra huvud- och kroppsskador. M.O. har träffats av två skott, ett i höften och ett i vänstra låret. Skottskadorna har inneburit fara för hennes liv. - M.F. har några minuter senare vid korsningen Vasagatan-Parkgatan i Falun uppsåtligt berövat M.B. och J.T. livet genom att med vapnet avlossa sammanlagt minst 27 skott mot dem. M.F. har därvid skjutit mot den bil, som M.B. vid tillfället förde på Vasagatan in på Parkgatan. M.B. har träffats av flera skott och har avlidit efter en kort stund på grund av allvarliga kroppsskador. J.T. har träffats av flera skott när han befunnit sig på Parkgatan och har med all sannolikhet avlidit omedelbart bl.a. på grund av en skada i huvudet. - M.F. har samma natt vid korsningen Promenaden-Tullkammaregatan i Falun, sedan han anropats med "Stanna, polis" eller "Stanna, det är polisen", uppsåtligt försökt beröva polismännen B.B. och O.B. livet genom att med det tidigare nämnda vapnet avlossa minst tre skott mot dem och den bil, vid vilken de befunnit sig. Ett skott har därvid träffat bilens tak ovanför vindrutan och gått in i bilen. Fara för brottets fullbordande har förelegat.

M.F. erkände gärningarna i parkområdet och vid korsningen Vasagatan-Parkgatan. Han bestred ansvar för mord men medgav ansvar för dråp. Han förklarade sig på grund av minnesförlust varken kunna erkänna eller förneka gärningarna vid korsningen Promenaden-Tullkammaregatan.

Antalet dödade och skadade summerades till sju respektive tre personer. Således ett massmord³¹ om Flink fälls för gärningarna han åtalats för. Fälls gör han. Tingsrätten dömde honom, enligt Brottsbalken 3 kap. 1 och 11 §§ samt 23 kap. 1 §, för mord i sju fall och mordförsök i tre fall till fjorton års fängelse. Hovrätten ändrade domen till livstids fängelse.

Flinks överklagande till Högsta domstolen inskränkte sig till påföljden. Vad gärningarna beträffar hade han övergivit sitt i Tingsrätten ursprungliga yrkande. Märk väl att i målet var frågan om uppsåt till brotten ostridig. Inte heller till Hovrätten hade Flink överklagat mer än påföljden. Det han yrkar på i överklagandet till Högsta domstolen är i första hand att livstidsdomen skall ändras till överlämnande till rättspsykiatrisk vård, och i andra hand att domen skall nedsättas till fjorton års fängelse. Riksåklagaren bestred ändringsyrkandet.

En avgörande fråga för Högsta domstolen var huruvida Brottsbalken 30 kap. 6 § var tillämpligt i Flinks fall. För att det skall vara tillämpligt erfordras att brotten begåtts under påverkan av allvarlig psykisk störning. Om lagrummet är tillämpligt, är fängelse uteslutet som påföljd för brotten.³² I underlaget för avgörandet fanns ett rättspsykiatriskt utlåtande baserat på den rättspsykiatriska undersökningen, som företagits inom en månad efter det

att gärningarna begåtts, ytterligare två yttranden, vardera gjort av Rättsliga rådets två vetenskapliga råd, samt Rättsliga rådets eget yttrande. Rättsliga rådets yttrande var baserat på de två yttranden som dess vetenskapliga råd i rättspsykiatri, professorerna Sten Levander och Lars Lidberg, lämnat.

Ansvarig psykiater för den rättspsykiatriska undersökningen var överläkare Hans Kåreland. Enligt Kåreland led Flink inte av någon allvarlig psykisk störning vid undersökningstillfället. Således fanns det då inte medicinska förutsättningar för att överlämna honom till rättspsykiatrisk vård. Inte heller ansåg Kåreland att Flink hade begått gärningarna under påverkan av någon allvarlig psykisk störning. Han hade inte lidit av någon allvarlig psykisk störning vid tiden för brotten.³³ I Tingsrättens dom står att läsa, och Kåreland hade inte väsentligen reviderat sin ståndpunkt när målet senare behandlades i Högsta domstolen:

Hans Kåreland har [...] under rubriken "syndrom" angivit "anpassningsstörning med emotionella störningsmoment likväl som beteendemässiga" samt "alkoholberusning". Under rubriken "personlighetsstörningar" har Hans Kåreland angivit "ospecifik personlighetsstörning med drag av paranoia och narcissism". Slutligen har Hans Kåreland under rubriken "skattad psykisk hälsa och social funktionsnivå vid tiden för undersökningen" angivit "90",³⁴ där 90 angetts vara mycket hög och 10 är mycket låg nivå.³⁵

Så långt Kåreland och den rättspsykiatriska undersökning som han lett.

Flinks offentliga försvarare yrkade på att yttrande skulle inhämtas också från Socialstyrelsens Rättsliga råd, vilket också gjordes. I Tingsrättens dom får man veta att Rättsliga rådet i sin sammanfattning har anfört:

Att det finns medicinska förutsättningar för att överlämna M.F. till rättspsykiatrisk vård (han lider av en allvarlig psykisk störning och det bedöms påkallat med hänsyn till hans psykiska tillstånd att han är intagen på sjukvårdsinrättning för psykiatrisk tvångsvård) samt att det även finns medicinska förutsättningar för att besluta att särskild utskrivningsprövning skall äga rum vid vården (åtalade gärningar har begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning och det finns till följd av störningen risk för återfall i allvarlig brottslighet).

Som synes avviker detta rejält från den ståndpunkt Kåreland ger uttryck för. Rättsliga rådets ståndpunkt är närmast den motsatta till Kårelands.

Närmast Rättsliga rådets³⁶ ståndpunkt kommer den som förfäktades av Lidberg. Enligt Lidberg led Flink av en allvarlig psykisk störning vid gärningstillfället, och gjorde det fortsatt vid domstillfället. Till detta kommer att Lidberg ansåg att den allvarliga psykiska störningen var oberoende av det alkoholintag som Kåreland, men också Levander, fäste stor vikt vid. I Högsta domstolens dom sägs angående vad Lidberg anfört, bl.a.:

En neurofysiologisk undersökning som företogs med s.k. PET-scan i aug. 1994 på Karolinska sjukhuset påvisar en

hjärnskada hos M.F. av ett slag som visar en disposition för psykosgenombrott. - M.F. har en allvarlig narcissistisk personlighetsstörning av en sådan art och grad att den i sig utgör en allvarlig psykisk störning i lagens mening.³⁷ - M.F. var i maj och juni deprimerad med sömnsvårigheter och förlorad matlust. Det tillstånd M.F. råkade i d. 10 juni hade utvecklats under lång tid. Han hade vid två tillfällen före brotten haft en reaktiv psykos, nämligen när han attackerade E.³⁸ i hennes lägenhet i april och när han attackerade sina kamrater i maj. Brottsdagen hade han en tredje reaktiv psykos. - M.F. var vid brottstillfället alkoholpåverkad. Han var emellertid redan vid middagstid d. 10 juni i psykos, att döma av de uttalanden han då fällde om bl.a. tjänstgöringen som livvakt i Stockholm under morgonen, och hans alkoholintag skedde därmed under inflytande av psykosen och påverkar inte bedömningen av hans psykiska tillstånd. Klart är att det inte är fråga om patologiskt rus. - Lars Lidberg vidhåller sin uppfattning att M.F. vid tidpunkten för brotten företedde en allvarlig psykisk störning. Härom råder ingen tvekan. M.F:s vårdbehov är uppenbart. Fortfarande finns en betydande självmordsrisk. Hans farlighet är alltjämt stor. Han kan åter råka in i en reaktiv psykos liknande den, som inträffade vid tidpunkten för brotten. M.F. är i behov av rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning.

Lidbergs ståndpunkt liknar den som Levander ger uttryck för i så måtto att de båda anser att Flink led av en allvarlig psykisk störning vid gärningstillfället. Levander tillmäter dock Flinks alkoholintag stor betydelse, vilket gör att deras ståndpunkter på en avgörande punkt skiljer sig åt. En annan väsentlig skillnad dem emellan är att Levander inte anser Flink lida av någon allvarlig psykisk störning vid domstillfället.

Levanders ståndpunkt framgår av följande citat från Högsta domstolens dom.

Sten Levander har bl.a. anfört: M.F:s psykiska tillstånd vid tiden för brotten går tillbaka på många faktorer. En av dessa är en hjärnskada eller hjärndysfunktion som framkommer vid olika test. Resultatet av den neurofysiologiska undersökningen i aug. 1994 har analyserats ytterligare sedan Sten Levander avgav sitt yttrande till Rättsliga rådet. Sten Levander är numera beredd att tillmäta denna skada eller dysfunktion större betydelse än han gjorde i yttrandet. - M.F. har vidare en narcissistisk personlighetsstörning som uppstått under de tidigaste levnadsåren. Denna diagnos är säker. Störningen är i sig inte att bedöma som en allvarlig psykisk störning. - Den alkohol som M.F. druckit d. 10 juni har gjort honom berusad. Det är inte fråga om patologiskt rus men man kan ändå tala om en avvikande alkoholreaktion med förlust av affektkontroll. Vid etanolprovokation på Karolinska institutet i nov. 1994 har M.F. också uppvisat ångest när han tillförts så mycket alkohol att han förlorat affektkontrollen. Alkoholen spelade en stor roll för händelseförloppet på kvällen och natten d. 10 juni. - Vid tiden för brotten var M.F. deprimerad, han hade svårig-

heter att sova, saknade aptit och hade "förlorat sin glädje". Depressionen var emellertid inte så djup att den i sig utgjorde en allvarlig psykisk störning. - Händelserna d. 10 juni inträffade därför att M.F. har hjärndysfunktion och en narcissistisk personlighetsstörning samt reagerar avvikande på alkohol. Detta i förening med att han sedan en tid var deprimerad och under dagen och kvällen blivit utsatt för upprepade kränkningar gjorde att han förlorade sin affektkontroll och blev aggressiv. Den aggressivitet som M.F. därvid uppvisade är av "predatorisk" art. En sådan aggressivitet består under en längre tid än en affektiv aggressivitet. Den predatoriska aggressiviteten är ofta förenad med ett rituellt beteende. M.F:s åtgärd att iföra sig fältuniform är ett sådant beteende. Det tillstånd M.F. råkade i måste betecknas som en akut allvarlig psykisk störning i lagens mening. [...] Under den tid M.F. befann sig i psykotiskt tillstånd, omkring en och en halv timme, har han visserligen inte hallucinationer och visar ingen förvirring men han lider av vanföreställningar, tankestörningar och derealisation. Om M.F. i detta skede tagits till en psykiatrisk akutmottagning hade han enligt Sten Levanders uppfattning tveklöst bort läggas in för psykiatrisk tvångsvård. - Sten Levander har svårt att se att M.F. idag kan betecknas som allvarligt psykiskt störd. M.F. har inte haft en så massiv social dysfunktion och så täta kontakter med psykiatrin att den psykiska störningen som han lider av kan betecknas som allvarlig.

Av det som redogjorts för ovan framgår att de tre psykiaternas lyckas sprida ut sig så mycket som det bara går i det logiska rum som ges av kombinationen av de två distinktionerna (i) allvarlig psykisk störning föreligger vid gärningstillfället respektive det gör det inte och (ii) allvarlig psykisk störning föreligger vid domstillfället respektive det gör det inte. Den ruta i matrisen som inte är ockuperad är den som kombinerar att allvarlig psykisk störning inte föreligger vid gärningstillfället med att allvarlig psykisk störning föreligger vid domstillfället. För att även den rutan skulle bli ockuperad, hade det krävts ytterligare minst ett vetenskapligt råd.

Högsta domstolen, liksom de två lägre instanserna, hade att förhålla sig till dessa sakkunnigutlåtanden. Skenbart placerade sig Högsta domstolen i samma ruta som Levander. Det vill säga den i enlighet med vilken Flink handlat under påverkan av allvarlig psykisk störning men vid domstillfället inte längre har något psykiatriskt vårdbehov som motiverar överlämnande till rättspsykiatrisk vård. Trots att Högsta domstolen fann att allvarlig psykisk störning förelegat vid brottstillfället, dömde den Flink till livstids fängelse. Detta synes vara en omöjlig kombination. Enligt Brottsbalken 30 kap. 6 §, i den version som då var i kraft, var fängelse inte tillåtet om brottet begåtts under påverkan av allvarlig psykisk störning. Hur lyckades man ta sig runt det?

Enligt Högsta domstolen ger resultaten av de kompletterande undersökningarna³⁹ vid handen att Flink vid brotten befann sig i ett tillstånd av psykotisk karaktär. Först när han skottskadades, upphörde det tillståndet. Det framstår, enligt Högsta domstolen, också som klart att tillståndet av psykotisk karaktär utlösts av kraftig alkoholberusning. Vidare sägs det:

Trots att flera andra faktorer – såsom personlighetsstörning, hjärndysfunktion och depression – får antas ha bidragit till tillståndets uppkomst, kan utredningen inte med erforderlig tydlighet anses utvisa vare sig att M.F. led av en allvarlig psykisk störning före uppkomsten av det psykosartade tillståndet eller att han nu lider av en sådan störning.

Lidbergs tes att Flink var i psykos redan före alkoholberusningen avvisas här. Eller kanske är det mer korrekt att säga att den inte accepteras av Högsta domstolen, och detta pga. att det inte med erforderlig tydlighet har visats att så var fallet. Kanske lutar man sig här mot vad Kåreland säger om den rättspsykiatriska undersökningens resultat. Lite tidigare i domen får man om dessa veta – det är Kåreland som refereras:

För att en allvarlig psykisk störning skall anses föreliggande krävs "ordentliga" vanföreställningar, hallucinationer och liknande symtom som hindrar individen från att klara det vanliga livet. M.F. fungerade emellertid bra "in i det sista". Den rättspsykiatriska undersökningen visade att M.F. har en ospecifik personlighetsstörning med vissa paranoida och narcissistiska drag. Han var d. 10 juni också nedstämd. Varken de narcissistiska dragen eller nedstämdheten hade emellertid en sådan karaktär att det är riktigt att beteckna M.F. som allvarligt psykiskt störd. De uttalanden som fälldes av M.F. d. 10 juni, och som anförts som tecken på allvarlig psykisk störning, nämligen om att han skulle ha haft militärt uppdrag i Stockholm på morgonen och att han var odödlig och "ägde Falun", utgör inte bevis på vanföreställningar eller förvirring, om man tar hänsyn till att en del av dem⁴⁰ fälldes under påverkan av alkohol. En individ kan för övrigt vara förvirrad utan att det är fråga om en allvarlig psykisk störning. - Den avgörande faktorn i händelseförloppet är alkoholen. M.F:s brott är begångna under alkoholpåverkan av en nedstämd människa i akut kris till följd av kränkningar som han utsatts för under kvällen. En sådan alkoholutlöst psykisk störning är inte en allvarlig psykisk störning i lagens mening.

Det tillstånd av psykotisk karaktär som Flink är i vid gärningstillfället anses alltså vara utlöst av kraftig alkoholberusning. I citatet får vi också veta att Kåreland anser att den alkoholutlösta psykiska störningen inte kan räknas som en allvarlig psykisk störning. Det är vad Högsta domstolen också kommer fram till; men likväl kan Högsta domstolen inte sägas dela Kårelands motivering till varför det är så.

Högsta domstolen utvecklar ett resonemang till stöd för att Brottsbalken 30 kap. 6 § inte är tillämpligt på Flink. Detta kan sägas ta sin utgångspunkt i det förhållandet att det som vid Brottsbalkens införande var dess 33 kap. 2 § inte var avsett att vara tillämpligt på tillfälliga, snabbt övergående psykiska abnormtillstånd. Paragrafen ifråga hade sin motsvarighet i Strafflagen 5 kap. 5 § första stycket. Dess tillämpningsområde gällde gärningar som begåtts under inflytande av "permanent" psykiska abnormtillstånd. I paragrafen fanns ingen motsvarighet till Strafflagen 5 kap. 5 § andra stycket. I lagrådsremissen till Brottsbalken

hade det funnits med en straffrihetsregel liknande den i Strafflagen 5 kap. 5 § andra stycket. Den beskrivs av Högsta domstolen:

[Den][...] regel[n] var, liksom 5 kap. 5 § 2 st. i den tidigare gällande strafflagen, avsedd för sådana tillfälliga omtöckningstillstånd som var så höggradiga att gärningsmannen fullständigt saknat herravälde över sin vilja och förmåga att inse handlingens betydelse.

Den föreslagna regeln hade strukits efter kritik som framförts i Lagrådet. Lagrådet gjorde gällande att det inte fanns vare sig något uppsåt eller någon oaktsamhet i fall där någon utan eget vållande är tillfälligt från sina sinnens bruk.⁴¹ Utan vare sig uppsåt eller oaktsamhet föreligger inte något brott. Regeln ansågs därför onödig. Rimligen ansåg Lagrådet att det även under Strafflagens tid varit fallet att denna kategori saknat såväl uppsåt som oaktsamhet vis-à-vis brottsliga gärningar, och att regeln således även då varit onödig.⁴²

Högsta domstolen tillägger att det som, istället för Strafflagen 5 kap. 5 § andra stycket, infördes 1965 var Brottsbalken 1 kap. 2 § andra stycket. Det senare lagrummet återopas inte i domen. Inte heller sägs det något om att regeln i Strafflagen skulle vara tillämplig.

I de sista fem styckena i Högsta domstolens dom finns bl.a. konklusionen av dess resonemang. Dessa stycken, med undantag för det sista, citeras här *in extenso*.

Med hänsyn till det anförda får det antas att 30 kap. 6 § BrB i dess lydelse närmast före 1992⁴³ inte skulle ha varit tillämplig på M.F:s tillstånd då han förövade de nu aktuella brotten. Bedömningen enligt den nu gällande lagstiftningen kompliceras emellertid av att man vid dennas tillkomst åsyftade att uppnå principiell överensstämmelse mellan kriterierna för psykiatrisk tvångsvård, för överlämnande till rättspsykiatrisk vård och för det förbud att döma till fängelse som numera innefattas i 30 kap. 6 § BrB.

Det är visserligen troligt att, om fråga om psykiatrisk tvångsvård av M.F. hade kommit upp vid den tidpunkt då han natten till d. 11 juni 1994 befann sig i ett psykosartat tillstånd, förutsättningarna för sådan vård skulle ha ansetts uppfyllda. Trots vad som nyss sagts om den åsyftade principiella överensstämmelsen mellan den psykiatriska tvångsvårdslagstiftningens och BrB:s regler bör detta förhållande inte utan vidare innebära att fängelseförbudet i 30 kap. 6 § BrB blir tillämpligt. Om detta förbud generellt skulle anses omfatta även tillfälliga psykosartade tillstånd utlösta av alkohol- eller narkotikaberusning, skulle en ingripande förändring av den tidigare gällande ordningen ha åstadkommit, som inte närmare berörts i förarbetena till lagstiftningen och som inte rimligen kan ha varit åsyftad. Eftersom ett rusutlöst tillstånd av psykotisk karaktär som i M.F:s fall kan avklinga snabbt, skulle konsekvensen kunna bli att varken fängelse eller rättspsykiatrisk vård kan komma i fråga som påföljd ens för synnerligen allvarliga brott.

Det anförda innebär att någon fullkomlig parallellitet mellan kriterierna för fängelseförbudet och för psykia-

trisk tvångsvård i vart fall inte bör upprätthållas med avseende på kortvariga rusutlösta tillstånd av psykotisk karaktär. Vid en samlad bedömning finner HD att M.F. inte skall anses ha begått brotten under inflytande av⁴⁴ en allvarlig psykisk störning i den mening som avses i 30 kap. 6 § BrB. Av det tidigare anförda följer att han inte nu skall anses lida av en sådan allvarlig psykisk störning som gör det möjligt att överlämna honom till rättspsykiatrisk vård. M.F. bör därför dömas till fängelse.

Det förhållandet att M.F. till följd av det psykosartade tillståndet får förutsättas ha haft nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande utgör en omständighet som i enlighet med 29 kap. 3 § 1 st. BrB skall beaktas som mildrande vid bedömningen av straffvärdet. Även med hänsyn tagen till detta och till omständigheterna i övrigt är det inte möjligt för en brottslighet som omfattar sju mord och tre mordförsök tillämpa annan påföljd än fängelse på livstid.⁴⁵

Domslut. HD fastställer HovR:ns domslut.

Innan något ytterligare sägs beträffande det som här citerats, vill jag göra läsaren uppmärksam på att Flink skulle ha kunnat dömas till rättspsykiatrisk vård även om brotten inte begåtts under påverkan av någon allvarlig psykisk störning. Förutsättningen för det är att han vid domstillfället led av en allvarlig psykisk störning. Detta framgår av Brottsbalken 31 kap. 3 § första stycket, vars lydelse återgivits tidigare. Således skulle Högsta domstolen ha kunnat gå på Lidbergs linje i så måtto att Flink dömts till rättspsykiatrisk vård, och detta med åberopande av att han fortsatt lider av, som Lidberg säger, en allvarlig narcissistisk personlighetsstörning av en sådan art och grad att den i sig utgör en allvarlig psykisk störning. Märk väl att det inte är ett möjligt domslut att döma Flink till rättspsykiatrisk vård i kombination med särskild utskrivningsprövning utan att samtidigt anse brotten vara begångna under påverkan av allvarlig psykisk störning. För särskild utskrivningsprövning erfordras att en allvarlig psykisk störning anses ha spelat en (betydande) kausal roll för den brottsliga gärningen.

Så till tolkningen av det citerade. Det sägs inte uttryckligen att det psykosartade tillståndet skulle vara självförvållat. Inte heller i resten av Högsta domstolens dom sägs det explicit något sådant. Att döma av ordalydelsen hos Brottsbalken 30 kap. 6 görs det inte heller något undantag för självförvållad allvarlig psykisk störning. Fängelseförbudet skulle således, av ordalydelsen att döma, gälla även i ett sådant fall. Emellertid är den gängse tolkningen av NJA 1995 s. 48 att Högsta domstolen underförstår att Flink själv vållat sitt tillstånd, och att detta är väsentligt för utgången av fallet. Det skulle kunna vara kombinationen av att det är ett tillfälligt, rusutlöst psykosliknande tillstånd och att det är självförvållat som medför att Brottsbalken 30 kap. 6 § av Högsta domstolen inte anses vara tillämpligt. Detta får visst stöd av utgången i rättsfallet NJA 2001 s. 899, som liknade NJA 1995 s. 48 i övrigt men den skillnaden finns att tillståndet ansågs inte vara självförvållat.⁴⁶ I ljuset av detta ligger det nära till hands att tro att Flinks tidigare gjorda erfarenhet av att snedtända på starksprit ansetts vara väsentlig för att hans tillstånd natten till den elfte juni 1994 skall anses som självförvållat.⁴⁷

Om Flink aldrig tidigare uppvisat avvikande reaktion på alkohol, skulle han, om utgången av NJA 2001 s. 899 tas fasta på, inte ha kunnat dömas till fängelse. Att det psykosartade tillståndet var tillfälligt borde då inte ha ändrat något beträffande fängelseförbudets tillämpbarhet. Tas Högsta domstolen strikt på orden i citatet ovan, är dock det förhållandet att tillståndet är tillfälligt relevant för fängelseförbudets tillämpbarhet.

Begrunda citatets andra stycke. När Högsta domstolen skriver "[o]m detta förbud generellt skulle anses omfatta...", skulle det kunna förstås som att där görs en prövning av tesen att ett psykosartat tillstånd skall betraktas som en allvarlig psykisk störning oavsett dess etiologi. Tesen avvisas med motiveringen att "ett rusutlöst tillstånd av psykotisk karaktär [...] kan avklinga snabbt, [...] [och] konsekvensen [skulle] kunna bli att varken fängelse eller rättspsykiatrisk vård kan komma i fråga som påföljd ens för synnerligen allvarliga brott". Om det är något i stil med detta som där avses bli refererat, görs det alltför kortfattat. Det borde uttryckligen ha sagts något om självinducering. Jämför detta med följande exempel.

Antag att A befinner sig i en bar där han konsumerar måttligt med alkohol. B stoppar, utan att A uppmärksammar det, ett narkotiskt preparat i A:s glas. En stund därefter tappar A helt besinningen och får en mycket skev verklighetsuppfattning. A blir av olika skäl starkt upprörd på C, varefter han avsiktligt misshandlar denne svårt. Efteråt kan A inte förklara varför han var arg på C eller ville misshandla denne. Tillståndet och aggressionen är helt orsakade av det narkotiska preparat som A fått i sig.⁴⁸

Spontant tycker vi nog alla att personen A i exemplet inte är klandervärd för vad han gör i det narkotikapåverkade tillståndet. Den omedelbara motiveringen torde vara att han själv inte orsakat tillståndet. Om någon skall klandras för A:s misshandel av C, är det personen B. Det nyss citerade fortsätter:

I avsaknad av en bestämmelse som stadgar att A är ursäktad skulle han dömas för fullbordad misshandel. Gärningen har begåtts med insikt och avsikt.⁴⁹ Däremot måste A rimligen anses ha saknat förmåga och tillfälle att efterkomma lagen, och detta har inte föranletts av hans egen oaktsamhet.⁵⁰

Exemplet används av Asp et al. för att argumentera för att en regel, låt vara oskriven, i stil med den som uttrycks i Strafflagen 5 kap. 5 § andra stycket måste finnas att tillgå. Enligt dem skulle avsaknaden av en sådan regel leda till egendomliga konsekvenser. Exemplet är tänkt att påvisa detta.⁵¹

Som Brottsbalken 30 kap. § 6 första stycket är formulerat, från och med halvårsskiftet 2008, finns det inte något explicit nämnt om varaktigheten hos den allvarliga psykiska störningen. Det anges i styckets andra punkt att ett begränsat psykiatriskt vårdbehov⁵² skall beaktas vid bedömningen av om det finns synnerliga skäl som bryter presumtionen för annan påföljd än fängelse. Styckets tredje punkt säger detsamma beträffande självförvållande. Misstanken insmyger sig att det vid formulerandet av dessa

punkter sneglats på vad Högsta domstolen hade behövt ha att tillgå i rättsfallet NJA 1995 s. 48.

4. Psykansvarskommitténs typfall

Psykansvarskommittén argumenterar, i sitt betänkande SOU 2002:3 avsnitt 8.2, för att ett tillräknelighetsrekvisit bör återinföras i svensk straffrätt. Väsentligen samma argumentation upprepas tio år senare av Psykiatrilagsutredningen, i dess betänkande SOU 2012:17. Inget av dessa båda utredningars förslag angående återinförande av tillräknelighet som villkor för straffansvar har lett till lagstiftning. Ett visst avtryck har dock Psykansvarskommitténs förslag till formulering av ett tillräknelighetsrekvisit för straffansvar gjort. Lydelsen hos 1 kap. 2 a § i dess förslag till ny lagstiftning på området är:

2 a § En gärning skall inte medföra ansvar för den som till följd av en allvarlig psykisk störning, en allvarlig sinnesförvirring, en svår utvecklingsstörning eller ett allvarligt demenstillstånd *har saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt.*⁵³

Begreppet allvarlig psykisk störning i Psykansvarskommitténs förslag synes vara snävare än det är i nu gällande version av Brottsbalken – och även tvångsvårdslagstiftning. Emellertid är det inte detta snävare begrepp allvarlig psykisk störning som gjort avtryck i lagstiftningen. Det är istället den fras som kursiverats i det citerade förslaget.

Minns att Brottsbalken 30 kap. 6 § andra stycket, sedan halvårsskiftet 2008, har lydelsen:

6 § Rätten får inte döma till fängelse, om den tilltalade till följd av den allvarliga psykiska störningen har saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt. Detta gäller dock inte om den tilltalade har vållat sin bristande förmåga på det sätt som anges i första stycket 3.

Den kursiverade frasen i förslaget uttrycker en del av ett tillräknelighetsrekvisit. I gällande lagparagraf uttrycker den en del av ett rekvisit för påföljdinskränkning – det att fängelse inte får utdömas.

Psykansvarskommittén presenterar två typfall, tänkta att exemplifiera gärningsmän som inte är tillräkneliga vid gärningstillfället och därmed befriade från ansvar. Det första typfallet kan benämnas "Vinterkrigaren".⁵⁴ Om detta får vi veta:

[E]n person trodde sig delta i finska vinterkriget. Gärningsmannen var medveten om att han sköt på människor och hade därför uppsåt till just detta, men trodde [...] att det skedde i en krigssituation, en föreställning som saknade all förankring i verkligheten.⁵⁵

Det framgår inte av vad som sägs i övrigt när i tiden det beskrivna tänks ske. Det är därför oklart om skytten har åldern inne för

att ha kunnat delta i Finska vinterkriget. Men kanske spelar det inte någon avgörande roll.

Det andra typfallets huvudperson uppvisar vad som rimligen får betraktas som gravare vanföreställningar. Om detta fall, som kan benämnas "Djävulsutdrivaren", sägs det:

[N]ågon attackerar en annan person i tron att denne är besatt av djävulen. Uppsåt att attackera en annan människa föreligger ju i en sådan situation, men gärningsmannens egen föreställning om gärningen och den situation i vilken den begås skiljer sig så markant från vad som rent faktiskt är fallet att det knappast ter sig rimligt att utkräva något straffrättsligt ansvar för denna.⁵⁶

Vinterkrigaren har vanföreställningar om vad som faktiskt är fallet. Det har även djävulsutdrivaren. Det finns en skillnad, som eventuellt är väsentlig i sammanhanget, och den är att djävulsutdrivarens vanföreställningar inte kan vara överensstämmande med verkligheten. Detta eftersom de är vidskepliga. Vinterkrigaren däremot skulle kunna ha rätt beträffande i vilket slags situation han befinner sig, i så måtto att en krigssituation faktiskt föreligger. Hans misstag skulle då bestå i att han har blandat samman krigen. Nu är det ingen krigssituation han befinner sig, så hans föreställningar om i vilken situation han befinner sig är felaktiga.

Det finns också en likhet, som eventuellt är väsentlig, mellan de två typfallen. Om respektive falls huvudperson hade haft rätt, så skulle vederbörande med fog kunna sägas ha handlat klanderfritt. Vinterkrigaren gör vad som skulle vara förväntat av honom i en krigssituation. Djävulsutdrivarens föreställningar är visserligen religiöst fotade vidskepligheter, men om situationen verkligen vore sådan att den attackerade personen var besatt av djävulen, då skulle även djävulsutdrivaren göra vad som förväntades av honom. Om djävulsutdrivaren istället hade haft vanföreställningen att personen han attackerar var Jesus Kristus, vars andra återkomst till jorden han tror just har timat, då skulle han framstå i en betydligt sämre dager.

Förhoppningsvis framgår det av det som sagts att Psykansvarskommitténs typexempel inte är tillräckliga för att ge besked om tillräckligt mycket om sådant som det i sammanhanget behöver ges besked om, givet att det skall kunna förstås vad Psykansvarskommittén anser är att ta fasta på vid bedömningen av om en gärningsman är tillräknelig eller inte. Min gissning är att det inte är tänkt att det för otillräknelighet skall räcka med att gärningsmannen handlar inom ramen för vanföreställningar. Det behövs även besked om gärningsmannens karaktärsegenskaper.⁵⁷

Psykansvarskommittén nämner Flinkfallet några gånger. I avsnitt 6.1.2 sägs följande.

Flera av de straffrättsliga problemen hänger samman med bestämmelsen i 30 kap. 6 § BrB, det s.k. fängelseförbudet. Har någon begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning, får påföljden inte bestämmas till fängelse. Om det vid domstillfället inte längre föreligger någon allvarlig psykisk störning, kan påföljden inte heller bestämmas till rättspsykiatrisk vård. Detta kan leda till otillfredsställande resultat då det ibland kan vara svårt att döma till en tillräckligt ingripande påföljd, särskilt om

brottet är allvarligt. Begås t.ex. flera mord, är det inte rimligt att de enda påföljder som kan komma i fråga är villkorlig dom eller skyddstillsyn. Ett fall som kunde ha blivit ett exempel på en sådan situation är det s.k. Flinkfallet. En fullt möjlig utgång i det målet hade med nuvarande reglering varit att påföljden, för sju mord och tre mordförsök, hade bestämts till skyddstillsyn.⁵⁸

Av detta får man lätt intrycket att Psykansvarskommittén inte ser Flink som en kandidat till att förklaras för otillräknelig, och därmed undantas straffrättslig påföljd. Detta modifieras dock i någon mån längre fram i betänkandet.

Här kan man på ett mera allmänt plan fråga sig om det är rimligt att den vars subjektiva förhållande är sådant att han bedöms kunna fällas till ansvar och därför anses ha gjort sig skyldig till ett brott inte – om vårdbehov saknas – skall kunna dömas till andra påföljder än villkorlig dom

eller skyddstillsyn eller t.o.m. förklaras fri från påföljd. Dessa påföljder står ofta inte i rimlig proportion till det begångna brottets allvar och kan leda till skevheter i systemet. Ett exempel härför är det s.k. Flinkfallet (NJA 1995 s. 48). En fullt möjlig utgång i det fallet med den nuvarande regleringen hade varit att gärningsmannen dömts till skyddstillsyn för sju mord och tre mordförsök. Detta trots att det – åtminstone med beaktande av att hans tillstånd bl.a. framkallats genom självförvållat rus – knappast hade varit rimligt att helt frikänna honom från straffrättsligt ansvar.⁵⁹

Det som sägs sist i citatet skulle kunna tolkas som att det är det förhållandet att Flink själv vållat sitt tillstånd som är avgörande för bedömningen av huruvida han skall anses ha varit otillräknelig vid gärningstillfället. I så fall, om han inte själv vållat sitt tillstånd, så skulle, eller borde, han ha frikänts från straffrättsligt ansvar.

Referenser

- Asp, P, Ulväng, M., & Jareborg, N. (2010). *Kriminalrättens grunder*. Uppsala: Iustus Förlag.
- Borgeke, M. (2012). *Att bestämma påföljd för brott* (andra uppl.). Stockholm: Norstedts Juridik.
- Lag (1966:293) om beredande av slutna psykiatrisk vård i vissa fall.
- Lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård.
- Lag (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård.
- Lag (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning.
- Lag (1991:2041) om särskild personundersökning i brottmål, m.m.
- Leijonhufvud, M., Asp, P., & Ulväng, M. (2012). "En diskussion om den s.k. rusdomen NJA 2011 s. 563", *Svensk Juristtidning*, ss. 337-359.
- Moore, M. (2014). "The Quest for a Responsible Responsibility Test: Norwegian Insanity Law After Breivik", *Criminal Law and Philosophy*. [Föreligger ännu endast i opaginerad nätupplaga.] NJA 1995 s. 48.
- NJA 2001 s. 899.
- NJA 2011 s. 563.
- Prop. 1964:10. *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om införande av brottsbalken m.m.*
- Prop. 1990/91:58. *Psykiatrisk tvångsvård m.m.*
- Qvarsell, R. (1993). *Utan vett och vilja. Om synen på brottslighet och sinnessjukdom*. Stockholm: Carlssons.
- Reznek, L. (1997). *Evil or Ill? Justifying the Insanity Defence*. London & New York: Routledge.
- Socialstyrelsens allmänna råd 1991:9. *Tillämpning av lagen om psykiatrisk tvångsvård*.
- Socialstyrelsens allmänna råd 1991:10. *Tillämpning av lagen om rättspsykiatrisk vård*.
- Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2000:12 (M)) om psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård.
- Sondén, T. (1930). *De sinnessjukas straffrättsliga ställning i Sverige: en översikt*. Stockholm: Nord. bokh.
- SOU 1977:23. *Psykiiskt avvikande lagöverträdare*.
- SOU 2002:3. *Psykiisk störning, brott och ansvar*.
- SOU 2012:17. *Psykiatin och lagen – tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd*.
- Strahl, I. (1965). "Straffansvar vid rus", *Svensk Juristtidning*, ss. 369-398.
- Strahl, I. (1976). *Allmän straffrätt i vad angår brotten*. Stockholm: Nordstedt.
- Svennerlind, C. (2009). "Philosophical Motives for the Swedish Criminal Code of 1965", *Philosophical Communications, Web Series*, No. 52, Dept. of Philosophy, Linguistics and Theory of Science, University of Gothenburg.
- Svennerlind, C. (2009a). "Tillräknelighet i svensk rätt", i Anckarsäter, H., & Radovic, S. (red.), *Tillräknelighet*, Lund: Studentlitteratur.

Noter

- Arbetet med denna artikel har finansierats av Riksbankens Jubileumsfond.
1. Detta behandlas i Svennerlind (2009 & 2009a).
 2. Särskild vård motsvarar det som numera benämns "rättspsykiatrisk vård".
 3. Strafflagen ersattes 1965 av Brottsbalken. Den förra hade då varit i kraft sedan 1864. Den version av 5 kap. 5 § som här citeras är inte den ursprungliga, utan den som var i kraft från 1946 och framåt.
 4. Brottsbalken 1 kap. 3 §: "Med påföljd för brott förstås i denna balk straffen böter och fängelse samt villkorlig dom, skyddstillsyn och överlämnande till särskild vård." Av Brottsbalken 1 kap. 1 § framgår att definitionen av brott är avhängig fängelse och böter: "Brott är en gärning som är beskriven i denna balk eller i annan lag eller författning och för vilken straff som sägs nedan är föreskrivet." För att en gärning skall klassificeras som brott måste den alltså vara straffbelagd; dvs. i dess påföljdskala måste finnas fängelse eller böter.
 5. Dvs. frasen "[gärning som begås] under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämförbar med sinnessjukdom".
 6. I Strafflagens ursprungliga version gjordes en distinktion mellan förståndets bruk och förståndets *fulla* bruk. Distinktionen fanns kvar även efter redaktionella ändringar företagna 1890 och en stavningsreform cirka ett decennium efter det. Strafflagen 5 kap. 5 § första stycket fick då lydelsen: "Gärning, som begås av den, som är avvita, eller vilken förståndets bruk, genom sjukdom eller ålderdomssvaghet, är berövad, vare strafflös." Det uttryckta stadgandet

- var tillämpligt på den som var helt berövad sitt förstånds bruk. Strafflagen 5 kap. 6 § hade lydelsen: "Prövas någon, som brottslig gärning begått, därvid hava av kropps- eller sinnessjukdom, ålderdomssvaghet eller annan, utan egen skuld, iråkad förvirring saknat förståndets fulla bruk, ehuru han ej kan för strafflös anses efter 5 §; då må, efter omständigheterna, straffet nedsättas under vad i allmänhet å gärningen följa bort." Denna senare paragraf var tillämplig på, i första hand, den som hade kvar något mått av förstånd; men även på den som helt förlorat förståndet, men på vilken 5 § inte var tillämplig. Det låter sig alltså sägas att medan 5 § reglerade ansvarsfrihetsgrund, reglerade 6 § grund för förmildrande omständighet. Frasen "[var] från sina sinnens bruk", i den versionen av Strafflagen 5 kap. 5 § andra stycket som gällde från 1946, bör ses i ljuset av distinktionen mellan förståndets bruk och förståndets *fulla* bruk.
7. Prop. 1964:10, s. 107.
 8. Jfr. Asp et al. (2010, ss. 379f).
 9. Gärningen som här åsyftas är alltså inte den att göra sig själv tillfälligt sinnesförvirrad, utan den vilken utförs i ett tillstånd av tillfällig sinnesförvirring.
 10. Denna uttolknings främste förespråkare är Ivar Strahl (1965; 1976, ss. 95ff).
 11. Rättsfallet har gett upphov till en livlig debatt (se t.ex. Leijonhufvud et al. 2012).
 12. I propositionen sägs det angående orsakssambandet: "Om gärningsmannen var allvarligt psykiskt störd när brottet begicks torde det ofta vara uppenbart att brottet begåtts under påverkan av störningen. Det bör emellertid framhållas att kravet på orsakssamband inte kan anses uppfyllt, om den psykiska störningen inte kan antas ha haft ett avgörande inflytande på gärningsmannens handlingssätt" (Prop. 1990/91:58, s. 458).
 13. Jfr. Prop. 1990/91:58, s. 453.
 14. Hawaiideklarationen antogs 1977 av World Psychiatric Association, och är bindande för sina medlemsförbunds enskilda medlemmar. Dess udd var riktad mot Sovjetunionen, som använde psykiatrisk vård mot politiska dissidenter. Speciellt en form av psykisk störning föregavs grussera bland sovjetiska dissidenter. Dess ryska benämning kan översättas till "långsam schizofreni". Deklarationens 6 § paragraf stipulerar: "Så snart förutsättningar för tvångsbehandling ej längre föreligger, skall psykiatern häva tvånget i behandlingen och om fortsatt behandling är nödvändig skall han förvissa sig om patientens frivilliga medgivande." Vidare stipulerar deklARATIONEN, i sin 7 §: "Psykiatern får under inga omständigheter använda sitt yrkes metoder när frånvaron av psykisk sjukdom väl har fastställts. Om en patient eller någon annan kräver handlingar som strider mot vetenskaplig kunskap eller etiska principer måste psykiatern vägra samarbeta."
 15. En presumtion är ett antagande för vilket det inte behöver framläggas någon särskild bevisning. Presumtionen kan vara antingen icke motbevisbar (ett exempel är antagandet att alkohol i blodet överstiger en viss promillehalt medför fara vid framförande av trafikfordon) eller motbevisbar (ett exempel är antagandet i Brottsbalken 30 kap. 6 § första stycket).
 16. I fallet med det rekvisit som uttrycktes enligt "[gärning utförd] under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom" gick utvecklingen i den motsatta riktningen, från ansvarsfrihetsgrund till grund för påföljdsinskränkning.
 17. "Bexeliuskommittén" efter sin ordförande, Alfred Bexelius, tillika justitieombudsman vid tiden för kommitténs arbete. Kommitténs slutbetänkande är SOU 1977:23. Dess uppdrag var "att utreda frågan om påföljder för psykiskt avvikande lagöverträdare m.m. och föreslå åtgärder för att avhjälpa brister i det rättspsykiatriska undersökningsväsendet" (SOU 1977:23, s. 3).
 18. Jfr. SOU 1977:23, ss. 39ff.
 19. SOU 1977:23, ss. 47-8. "BrB" är förkortning för "Brottsbalken".
 20. Prop. 1990/91:58, s. 86.
 21. Det är vanskligt att säga vilket modalt hjälpverb som är det rätta att använda. Kanske vore det bättre att, istället för "skall", här använda "bör".
 22. I norsk straffrätt används termen "psykotisk". Straffeloven 44 § lyder: "Den som på handlingstiden var psykotisk eller bevisstlös straffes ikke." Märk väl att i paragrafen inte uppställs något krav på orsakssamband mellan psykos och brottslig gärning; det är tillräckligt med ett tidligt samband. Detta till skillnad från svensk straffrätt som, för att Brottsbalken 30 kap. 6 § skall vara tillämpligt, erfordrar att ett orsakssamband råder mellan allvarlig psykisk störning och brottslig gärning. Termen "psykotisk" torde i Straffeloven 44 § vara en juridisk term, snarare än en medicinsk (jfr. Moore 2014). I detta liknar den svensk straffrätts "allvarlig psykisk störning". Beträffande termen "bevisstlös" kan nämnas att en svensk motsvarighet, "medvetlös", användes i den ursprungliga versionen av Strafflagen 5 kap. 5 § andra stycket: "Har någon, utan egen skuld, råkat i sådan sinnesförvirring, att han ej till sig visste; vare ock gärning, den han i det medvetlösa tillstånd förövar, strafflös." Jfr. Sondén (1930, ss. 75f) beträffande användningen av "medvetlös".
 23. "Jag" refererar till föredragande statsråd.
 24. Bättre vore att här skriva "innehållet hos begreppet".
 25. Prop. 1990/91:58, s. 87.
 26. Rättsliga rådets "egentliga" namn är det som används i citatet: "Socialstyrelsens råd för vissa rättsliga, sociala och medicinska frågor". Rättsliga rådet avger utlåtanden bl.a. på begäran av domstol, och då i rättspsykiatriska ärenden över läkarintyg, som avses i 7 § lagen (1991:2041) om särskild personundersökning i brottmål, m.m., samt över verkställd rättspsykiatrisk undersökning, enligt 12 § lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning. Som kommer att framgå, Rättsliga rådet och dess två s.k. vetenskapliga råd spelade en viss roll i rättsfallet NJA 1995 s. 48.
 27. Socialstyrelsens allmänna råd 1990:10, s. 15. Dessa allmänna råd avser tillämpningen av lagen om rättspsykiatrisk vård. Motsvarande allmänna råd för tillämpningen av lagen om psykiatrisk tvångsvård hade numret 1991:9.
 28. Socialstyrelsens allmänna råd 1990:10, s. 15.
 29. Se SOSFS 2000:12.
 30. Jfr. Borgeke (2012, s. 308).
 31. Massmord definieras vanligen som ett lagstridigt, avsiktligt dödande av minst tre personer vid ett och samma tillfälle. Det massmord i svensk rättshistoria som kan mäta sig med Flinks var det som utfördes år 1900 av Filip Nordlund på målarångaren Prins Carl: fem döda och åtta skadade. Nordlunds plan, som han i förhör redogjorde för, var att rånörda samtliga ombordvarande på båten samt att lägga beslag på skeppskassan (Qvarsell 1993, ss. 138f).
 32. Dvs., så var fallet vid tiden för brotten och rättegången.
 33. Som framgått tidigare räcker det inte med att en gärningsman lider av allvarlig psykisk störning vid brottstillfället. Detta eftersom även kausalitet mellan störning och gärning erfordras för att Brottsbalken 30 kap. 6 § skall vara tillämpligt.
 34. Detta sänkte han senare till 80.
 35. Detta citat och de som görs i det följande är hämtade från <http://www.notisum.se>. Eftersom det inte finns någon paginering gjord i dokumentet som det återfinns där, ges det inte här några sidangivelser.
 36. Rättsliga rådets sex ledamöter var inte eniga. Det som ovan beskrivs som Rättsliga rådets ståndpunkt är således ett resultat av på sin höjd ett majoritetsbeslut.
 37. Minns att "allvarlig psykisk störning" är en juridisk term. Av tillägget "i lagens mening", som görs i detta citat och som dyker upp också i kommande citat, skall man inte låta sig förledas att tro något annat.
 38. "E." refererar till Flinks f.d. flickvän.

39. Åsytat torde vara de undersökningar som företagits av Levander respektive Lidberg.
40. Det ges ingen alternativ förklaring till uttalandet om militärt uppdrag i Stockholm tidigare samma dag, och som inte föregicks av något alkoholintag.
41. Jfr. Asp et al. (2010, s. 400).
42. När det drog ihop sig till införande av Brottsbalken, gör justitieministern det uttalande som har citerats tidigare. Märk väl, emellertid, att om Strafflagen 5 kap. 5 § andra stycket fortsätter att vara i kraft även efter Brottsbalkens införande, utgör tillfällig sinnesförvirring (icke självförvållad sådan) fortsatt en ansvarsfrihetsgrund; "permanent" sinnesförvirring (dvs. det som i Brottsbalkens ursprungliga version var sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämförbar med sinnessjukdom, och som i senare versioner är allvarlig psykisk störning) däremot är blott en grund för påföljdsinskränkning. Detta skulle innebära att två diametralt olika straffrättsideologier är uttryckta i det svenska straffrättsystemet. Jfr. justitierådet Torgny Håstads kommentar i NJA 2001 s. 899.
43. Dvs., Brottsbalkens ursprungliga stadgande, vilket var dåvarande 33 kap. 2 §.
44. Det borde ha stått "under påverkan av". Förekomsten här av "under inflytande av" är ett återfall i den äldre lydelsen i Brottsbalken 33 kap. 2 § första stycket.
45. Tingsrätten tog i sitt domslut hänsyn till den förmildrande omständigheten, enligt Brottsbalken 29 kap. 3 § andra punkten, att Flink vid brottstillfället lidit av psykisk störning, och även till hans relativa ungdom – detta med åberopande av Brottsbalken 30 kap. 5 §. Hovrätten däremot ansåg att det varken fanns anledning att beakta Flinks ålder eller att det fanns något utrymme för att mildra domen; det senare motiverades med hänsyn till gärningarnas exceptionellt höga straffvärde.
46. Alkoholintag fanns med, och det ansågs vara orsaken till det tillfälliga, psykosliknande tillståndet. Den åtalade hade dock ingen tidigare erfarenhet av att reagera avvikande på alkohol. Åtalet gällde grov våldtäkt, grov misshandel och misshandel. Om mord hade funnits med i vågskålen, hade HD kanske resonerat annorlunda. Av domsreferatet framgår inte varför Strafflagen 5 kap. 5 § andra stycket inte åberopas av Högsta domstolen.
47. Jfr. Borgeke (2012, s. 316).
48. Asp et al. (2010, s. 401).
49. A handlar alltså uppsåtligt: endera med (blott) insikt eller med avsikt. Det förra motsvarar vad som tidigare benämndes "indirekt uppsåt", det senare vad som benämndes "direkt uppsåt".
50. Asp et al. (2010, s. 401).
51. Underförstått verkar här vara att straffrätten inte kan leda till normativa orimligheter. Möjligen är detta en alltför optimistisk förhoppning.
52. Det får antas vara det psykiatriska vårdbehovet vid domstillfället som avses.
53. SOU 2002:3, s. 37. Kursiveringen är gjord av mig.
54. Psykansvarskommittén ger själv inga benämningar på de båda typfallen.
55. SOU 2002:3, ss. 232-3.
56. SOU 2002:3, s. 233.
57. Jfr. Reznik (1997, kap. 11).
58. SOU 2002:3, s. 216.
59. SOU 2002:3, s. 237.